

Demagògia i democràcia

Les organitzacions públiques i privades de les democràcies (partits, grans corporacions, etcètera) presenten sovint faccions internes, “guerres externes” amb altres actors i un discurs senzill, a vegades demagògic. Tenen un aire de República romana.

I aquí apareix un nom: Shakespeare. Les seves obres de temàtica romana, especialment *Coriolà* i *Juli Cèsar*, ofereixen elements per entendre les relacions d'aquests actors polítics i socials amb la ciutadania. Ambdues obres mostren com el dirigent polític necessita obtenir l'estima del poble, però això no s'obté per mitjà dels mèrits o de les virtuts morals del líder, sinó més aviat a través de l'adulació i la promesa de recompenses als interessos més immediats. Ni els fets ni les virtuts públiques no són suficients. La corrupció i la demagògia populista són dos components constants de la vida política al llarg de la història.

Shakespeare mostra, com abans ho va fer Maquiavel, que la república no és mai un cos únic sinó una contraposició d'interessos, bàsicament, entre rics i pobres. Hi ha sempre dues ciutats en tensió, dues maneres generals d'entendre les institucions i la ciutadania. Hi ha dues repúbliques. Quan es trenca l'equilibri entre aquestes dues ciutats, la república està en perill.

Són idees que ja trobem a la Grècia clàssica: en les crítiques de Tucídides al funcionament de la democràcia d'Atenes, en la importància de les classes mitjanes per a l'estabilitat política destacada per Eurípides a *Les Suplicants*, o en la insistència d'Aristòtil en un equilibri de poders que eviti els mals de l'aristocràcia i de la democràcia.

Coriolà és potser l'obra més compacta de Shakespeare. T.S. Eliot i H. Bloom mantenen que és la seva tragèdia més ben construïda. L'obra ens mostra alguns costats foscos del “poble”. Lluny d'una imatge idealitzada i ingènua-ment romàntica, a *Coriolà* el poble és descrit com un col·lectiu que, malgrat té por de la tirania, és “el monstre de

molts caps”. Els seus defensors, els tribuns de la plebs, són presentats com a dirigents centrats en els seus propis interessos. Dotats d'habilitats retòriques, enganyen fàcilment un poble sempre mogut més per les emocions que per la racionalitat. La democràcia no està en perill només per forces externes, sinó que porta a l'interior el germen de la seva pròpia destrucció. Aquest és el missatge polític

Shakespeare deixa clar que la corrupció no es combat apel·lant a valors ètics sinó amb institucions i regles de control

de *Coriolà*. Una idea políticament potent.

A *Juli Cèsar* el personatge central és Brutus. Sap que l'acció de matar Cèsar va contra els seus principis ètics, però les circumstàncies fan que finalment justifiqui l'assassinat en nom de la pervivència de les virtuts públiques i de les institucions que les emparen. Ser virtuós és una condició pública, ens ve a dir Brutus, no només privada. No es pot ser bon ciutadà, ni tan sol es pot ser feliç, lluny de la virtut. Creu que l'apel·lació als valors romans republi-

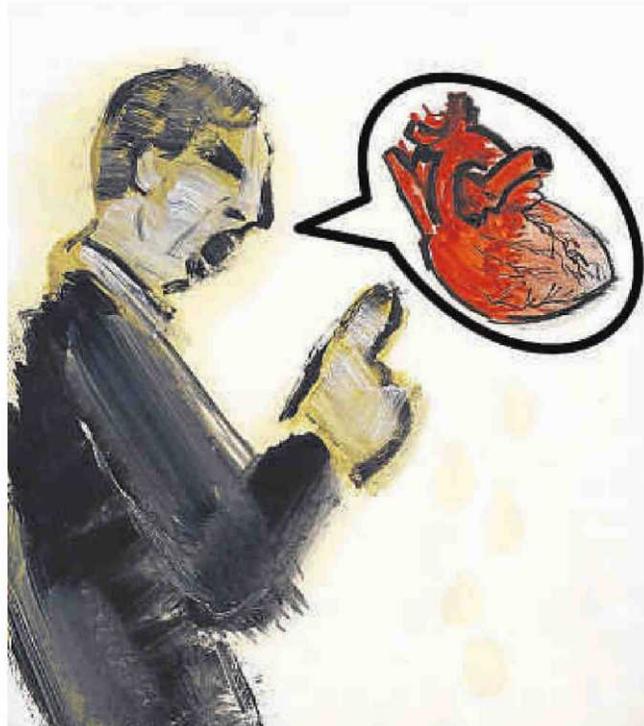
cans tradicionals és més que suficient per legitimar el tiranicidi davant l'assemblea de ciutadans. Basa el seu discurs en les virtuts cíviques, en la llibertat col·lectiva i en l'orgull de pertànyer a una república de ciutadans. És un discurs sobri, en prosa, de caràcter estoic i racional que no ofereix res material al poble. La virtut ja és prou recompensa. És un discurs que margina el paper de les emocions i dels focs artificials de la retòrica. Aquests dos elements distorsionen poder saber allò que és correcte.

Error polític. El discurs posterior de Marc Antoni combina una retòrica exuberant en vers amb l'apel·lació a la satisfacció immediata dels interessos materials del poble. No hi ha virtut. Més aviat hi ha un acomodament als vicis. Cèsar no podia ser un perill perquè estimava el poble. És un discurs que mostra que l'eficàcia pràctica d'un raonament no es troba en la seva lògica interna, sinó en el poder de les paraules que utilitza. Una idea defensada per Gòrgies segles abans. A l'assemblea, Marc Antoni esvaeix la por a la tirania i s'imposa per golejada.

Cèsar ha estat assassinat, però al final l'objectiu últim de la conspiració fracassa. L'imperi acabarà substituint la República. I és el poble el que col·labora a laminar les institucions republicanes quan percep que, malgrat que el poder l'exerceixi un tirà,

se satisfaran als seus interessos immediats. El poder del poble serà suprimit en nom del poble. El poble contra la República. Una altra idea potent. Mentre Coriolà creu que els fets són suficients com a font de legitimació del poder, Brutus creu que ho són les virtuts públiques i les institucions que les defensen. Ambdós s'equivoquen. I això els condueix a les seves respectives tragèdies.

Crec que tant els analistes de la democràcia com tots els demòcrates haurien d'entendre bé què ens diu Shakespeare sobre el paper que exerceixen les emocions, la retòrica populista i la racionalitat estratègica en la vida política de les col·lectivitats humanes. La corrupció i la demagògia no es combaten amb apel·lacions als valors ètics, sinó amb institucions, procediments i regles eficients de control.●

ÓSCAR ASTROMUJOF